

H. A. van der Meiden
Stichting Industrie-Hout, Wageningen

Het jaar 1974 kan voor de bosbouw een historisch jaar worden in die zin, dat parlement en Minister zich er zo intensief mee zijn gaan bezighouden, dat dit waarschijnlijk zal uitlopen op een meerjarenplan voor bosinstandhouding en bosuitbreiding. Voorheen is het bos in de Tweede Kamer, afgezien van enkele opeenvolgende Ministers kwam meestal wel tot uiting dat ook zij zich dat gebrek aan belangstelling terdege bewust waren; in elk geval bleek bij hen weinig neiging om een visie op het te voeren bosbouwbeleid in zijn geheel te ontwikkelen. Dat is nu anders, zoals blijkt uit hetgeen in de Memorie van Toelichting bij de Begroting 1975 van Landbouw over bos en bosbouw wordt gezegd; dit kan echter niet los worden gezien van wat de Minister in het begin van dit jaar in de Tweede Kamer te horen kreeg.

Het Kamerdebat in januari 1974

Kort voordat de Begroting 1974 van Landbouw en Visserij in de Tweede Kamer in behandeling kwam, had de Vereniging van Nederlandsche Papierfabrikanten een rapport van de Stichting Industrie-Hout doen toekomen aan vijf ministers, waaronder die van Landbouw. Daarin werd ernstige bezorgdheid uitgesproken over de toenemende schaarste aan de grondstof hout, werd aangedrongen op een actief grondstoffenbeleid en, in het kader daarvan, op verhoging van de houtproductie, vooral door uitbreiding van het bosareaal. Voorts werd gepleit voor instelling door de regering van een breed samengestelde commissie die zich met de bovenstaande zaken zou moeten bezighouden en die op korte termijn rapport zou dienen uit te brengen. Deze nota was mede de oorzaak van een discussie in het parlement over de grondstof hout en over het daarop te baseren bosbouwbeleid. Een tweede belangrijk discussiepunt was de organisatorische positie van het Staatsbosbeheer.

a *Bosareaal en houtproductie*

De heer Tuynman (VVD), voorzitter van de Vaste Commissie voor Landbouw in de Tweede Kamer, sprak van een "indringende nota" van de papierindustrie, wees op de noodzaak om in het geval van houtproductie enkele tientallen jaren vooruit te zien, noemde ook de belangrijke recreatieve functie van het bos en vroeg om een nadere gedachtenwisseling over de bosbouw tussen regering en Kamer. De heer Voortman (PvdA) merkte op dat het bosbouwbeleid "vóóledig schuil dreigt te gaan achter liefdesbetuigingen aan het groen in ons land en het juffertje daarin." Hij zegde de Minister weliswaar steun toe bij het streven naar een evenwichtig beheer van landelijke gebieden, maar protesteerde tegen "exaltaties over recreatie" en het verwaarlozen van produktieve functies. Hij vroeg de minister rechtstreeks om een oordeel over de nota van de Stichting Industrie-Hout. Datzelfde deed de heer Berger (DS'70), die daarover onder meer opmerkte: "als het waar is wat daar wordt gesteld - zelfs als het maar voor de helft waar is - ligt hier een geweldige taak." De heer Van Rossum (SGP) vroeg zich af of het regeringsbeleid wel voldoende in overeenstemming is met de groeiende vraag naar papier en andere houtprodukten en of een belangrijke bosuitbreiding niet dringend noodzakelijk is.

In zijn antwoord sprak de Minister over de betekenis van het ontwikkelen van een visie op de instandhouding en uitbreiding van het bos in Nederland. Hij zei uiteraard nog geen gelegenheid te hebben gehad om zich over het rapport van de Stichting Industrie-Hout een definitief oordeel te vormen. Hij bevestigde wel de ontwikkeling van een mondiaal houttekort. Het belangrijkste in zijn betoog was de toezegging dat de in het rapport gevraagde interdepartementale commissie zal worden ingesteld. Hij wees er op dat hout vrijwel de enige financiële bosopbrengst is, en vervolgde: "De houtproductie is een belangrijk element bij de instandhouding van het bos; hierdoor is die produktie ook van belang voor de andere functies, die het bos vervult."

b *Het Staatsbosbeheer*

Vooral door de heren Berger (DS'70) en Voortman (PvdA) werd de Minister scherp aangevallen in verband met de huidige organisatorische opzet van het Staatsbosbeheer. Het zal duidelijk zijn dat hier de provinciale integratie met de Cultuurtechnische Dienst in het geding was. De heer Voortman vroeg om "de logge en stroeve ambtelijke structuur voor de landinrichting opnieuw te bekijken en daarbij met name de loskoppeling van het Staatsbosbeheer te overwegen." Hij constateerde een uiteenlopen en zelfs in conflictsituaties geraken van belangen bij de inrichting van landelijke gebieden. Hij tekende daarom bezwaar aan tegen het verdoezelen van politiek belangrijke meningsverschillen in een ambtelijke top. In een woordenwisseling met de Minister voegde hij daaraan nog toe bezwaar te hebben tegen de "dubbelstructuur" van de organisatie, namelijk het opgehangen zijn in een Staatsbosbeheer- en in een landinrichtingsstructuur. De heer Voortman doelde uiteraard op de onduidelijke positie van de provinciale functionarissen van het Staatsbosbeheer, die hiërarchisch geplaatst zijn onder een Hoofdingenieur-Directeur voor de Landinrichting maar ook nog een functionele binding hebben met de directie van het Staatsbosbeheer. De heer Berger had het oog op de achteruitgang van de positie van deze directie toen hij in zijn tweede termijn sprak over "generaals zonder provinciale soldaten." In eerste termijn had hij zijn kritiek in dit opzicht ook al niet onder stoelen of banken gestoken toen hij, na de Minister gesteund te hebben in diens uitspraak dat Staatsbosbeheer "bij Landbouw en niet bij CRM" thuishoort, het volgende opmerkte: "Maar laat dan dat Staatsbosbeheer binnen Landbouw ook niet in de provincie verloren gaan. Laat het zijn eigenheid behouden."

De Minister reageerde uitgebreid op de kritiek. Hij gaf een beschouwing over de huidige organisatie waaruit moest blijken dat er eigenlijk niets essentieels is veranderd, dat er alleen een "versteving" van samenwerking tussen diensten van zijn departement heeft plaats gehad. De door de heer Voortman aangevallen dubbelstructuur is zijns inziens een ook in het bedrijfsleven veel voorkomende figuur. Hij beging echter een onzorgvuldigheid, toen hij stelde (in antwoord aan de heer Berger) dat de directeur van het Staatsbosbeheer via de HID voor de Landinrichting "leiding geeft aan de provinciale ambtenaren" en dat er feitelijk niets is veranderd. Immers, in officiële mededelingen over de huidige organisatie wordt expliciet gesteld dat de HID's de leiding hebben over de ambtenaren in de provincies en zelf rechtstreeks onder de Directeur-Generaal zijn geplaatst. Daarbij wordt de positie van de directie van het Staatsbosbeheer wel erg onduidelijk. Niet alle Kamerleden hebben de wonderlijke uitzetting van de Minister geaccepteerd, zoals dit najaar bleek. Er is

namelijk wel degelijk iets veranderd en wel van essentiële aard. Ik kom hierop later terug.

De Memorie van Toelichting bij de begroting van Landbouw voor 1975

Ongetwijfeld mede dank zij het in het voorgaande besproken Kamerdebat, maar ook als gevolg van het nadien verschenen rapport van de Commissie-Thurlings van het Bosschap, is in de Memorie van Toelichting bij de nieuwe Landbouwbegroting meer aandacht aan bos en hout besteed dan ooit tevoren. Die aandacht is niet beperkt gebleven tot de traditionele behandeling van de bosbouw in het hoofdstuk "Landinrichting", maar blijkt ook op verschillende andere plaatsen in de Memorie van Toelichting. Hoewel de behandeling van de bosbouw dus positief moet worden gewaardeerd, wordt daaraan toch enige afbreuk gedaan door enkele merkwaardige, relativerende opmerkingen. In het volgende wordt een kritische karakteristiek gegeven van de behandeling van de bosbouw in de Memorie van Toelichting.

a De Minister kondigt in het hoofdstuk "Beleidsvoornemens" aan dat hij een *visie op de instandhouding en de uitbreiding van het bos* wil ontwikkelen. Zowel ten behoeve van de landinrichting als ten behoeve van de bosbouw zelf acht hij in dit verband een meerjarenplan nodig. Hij zegt toe in dit kader de rapporten van het Bosschap en van de Stichting Industrie-Hout nader te zullen evalueren.

In de bosbouwparagraaf onder het hoofdstuk "Landinrichting" wordt opgemerkt dat in de nota van de Commissie-Thurlings van het Bosschap een analyse van de financiële aspecten van de gedane voorstellen "node" wordt gemist. Dat is een merkwaardige en ook onredelijke uitlating. Van particuliere zijde is in twee rapporten de regering er in feite op geattendeerd *dat zij tekort schiet in haar grondstoffen- en bosbouwbeleid*. Het is nu aan de regering om na te gaan of zij de bepleite maatregelen ten aanzien van het bos in het kader van de behoefte aan grondstoffen, openluchtrecreatie en milieuverbetering inderdaad wil realiseren, wáár zij dit wenst te doen, in hoeverre zij hierbij de particuliere grondeigenaren wil inschakelen en welke eisen zij meent te moeten stellen aan een combinatie van functies van het bos. Kortom, het is aan de regering om die (nu dan ook toegezegde) *visie te ontwikkelen* en om de potentiële mogelijkheden aan te geven om die visie in een *werkelijk beleid* te doen uitmonden; die mogelijkheden moeten dan op hun financiële consequenties, waarbij financieringsaspecten, worden getoetst. Een andere merkwaardige opmerking in deze paragraaf betreft de toekomstige steeds stijgende behoefte aan import van hout en houtprodukten, zoals bekend een van de belangrijkste

argumenten die in de beide eerdergenoemde rapporten zijn aangevoerd voor een aanzienlijke uitbreiding van het bosareaal. De opmerking luidt: "De omvang van deze behoefte zal mede afhangen van het beschikbaar zijn van vervangende materialen, van de onderlinge prijsverhoudingen en van de transportkosten van de verschillende grondstoffen en producten, kortom van een zeer gevarieerd industrieel verwerkings- en handelspatroon, waarvan het beeld op langere termijn moeilijk is te voorzien." Bij het lezen van deze passage heeft kennelijk ook een Kamerlid de wenkbrauwen gefronst en bij de voorbereiding van het Kamerdebat hierover de volgende schriftelijke vraag gesteld: "Kan de Minister meedelen waarom hij voor hout . . . een aantal relativerende opmerkingen heeft gemaakt over de bepaling van de toekomstige importbehoefte? Gelden deze niet voor andere bodemproducten, en, zo nee, waarom niet?" Daarop heeft de Minister in de zogenaamde "Nota naar aanleiding van het Verslag" het volgende, zeer onbevredigende antwoord gegeven: "Daar rapporten van gelijke strekking als de bovengenoemde (SIH en Bosschap) met betrekking tot andere bodemproducten in Nederland niet aan de orde zijn, is er in dit kader - zo er voor deze bodemproducten overeenkomstige kanttekeningen zouden gelden - geen aanleiding deze te vermelden." Daarmee ging hij duidelijk aan de bedoeling van de vraag voorbij, namelijk de Minister te waarschuwen dat deze niet, met een onredelijke argumentatie, bij voorbaat al de noodzaak van uitbreiding van het bosareaal moet kleineren. De mogelijkheden voor een dergelijke uitbreiding worden in de Memorie van Toelichting toch al bij voorbaat beperkt door opmerkingen als "Het moet met name gelet op de behoefte aan grond in Nederland voor uiteenlopende doeleinden (lees: landbouw! schr.) zowel uit een oogpunt van verdeling van de ruimte als uit financieel oogpunt bij voorbaat uitgesloten worden geacht . . . te komen tot een uitbreiding van het bosareaal c.q. van de houtproductie in een orde van grootte als in beide rapporten wordt bepleit." Gelukkig staat dan even verder, zij het voorzichtig geformuleerd: "Het bovenstaande neemt uiteraard niet weg, dat voor wat Nederland betreft, wel gestreefd dient te worden naar een bosareaal, dat voor zover zulks mogelijk en verantwoord is (1), tegemoet komt in de behoefte, zowel aan hout als uit een oogpunt van de andere functies." Samenvattend: Een belangrijke, voor de bosbouw positieve gebeurtenis is de aankondiging van een meerjarenplan waarin een visie op bosinstandhouding en bosuitbreiding wordt ontwikkeld; men moet echter vrezen dat een zekere vooringenomenheid bij de evaluatie van de twee rapporten die als "gangmakers" functioneren, niet geheel afwezig is. Ik kom op deze kwestie terug bij de bespreking van het Kamerdebat over de Begroting 1975, waarbij vragen zijn gesteld over de gang van zaken bij die evaluatie.

b Uit de Memorie van Toelichting meen ik te mogen concluderen dat het Ministerie van Landbouw zich intensiever met *het produkt hout* gaat bezighouden. Dit blijkt uit het feit dat het hout nu ook aan de orde komt in de paragraaf "Productie en afzet". Kennelijk is vastgesteld dat de bemoeienis van het departement zich dient uit te strekken tot een behoorlijk gedeelte van de weg die het hout tussen het bos en de plaats van verwerking aflegt, hetgeen inhoudt een bemoeienis met de houtmarkt. In de bedoelde paragraaf zegt de Minister het van grote betekenis te achten dat een stabiele houtafzetmarkt wordt bevorderd. Continuïteit in het houtaanbod is van groot belang voor een verzekerde afname van het hout door de verwerkende industrie. In dit verband acht de Minister een goede samenwerking nodig tussen de Nederlandse bosbezitters.

c Deze *samenwerking tussen boscigenaren* wordt derhalve in de Memorie van Toelichting aan de orde gesteld. Gewezen wordt op de voordelen voor de bosbezitters, bijvoorbeeld in verband met hun positie op de houtmarkt. Gesteld wordt dat via samenwerking het gebruik van namens de boscigenaren optredende gemeenschappelijke functionarissen wordt bevorderd. Gesproken wordt over de noodzaak van het zoeken naar vormen van rechtspersoonlijkheid van deze samenwerking. Het is goed dat de Minister op al deze aspecten wijst, maar veel verder komt noch de Kamer noch de boscigenaar er mee. Bij de "Beleidsvoornemens" wordt weliswaar gezegd dat de voorlichting meer zal worden gericht op de mogelijkheid van samenwerkingsverbanden bij de houtafzet, maar dat is dan ook alles. Geen woord over bijvoorbeeld financiële stimuleringsmaatregelen of over het eventueel inschakelen van ambtenaren van het Staatsbosbeheer bij het stichten en op gang helpen van samenwerkingsverbanden. Nu kan men natuurlijk terecht stellen dat samenwerking van boscigenaren in hun eigen belang is, en dat zij zelf dan maar de nodige initiatieven moeten nemen, maar dan nog blijven én het Kamerlid én de boscigenaar zich afvragen waarom de Minister zich er in zijn Memorie van Toelichting over heeft uitgelaten. Dat dit inderdaad méér inhield dan een vrijblijvende geïnteresseerdheid zal blijken als ik later op het Kamerdebat inga.

d In een aparte paragraaf over het *EG-bosbouwbeleid* wordt de door de Europese Commissie aan de Raad voorgestelde bosbouwrichtlijn vermeld, waarbij wordt opgemerkt: "De richtlijn moet worden gezien als een eerste poging om tot een gemeenschappelijk bosbouwbeleid te komen." Het zou interessant zijn te weten op welke gronden de Minister dit gemeenschappelijk beleid formeel haalbaar acht. Het Verdrag van Rome geeft hiervoor niet al te veel houvast, waarop de landbouw zich dan ook beroept als financiering van de bosbouw uit het Europese Landbouw-

fonds (FEOGA) in het geding is! Dat gebrek aan houvast geldt overigens ten dele ook voor de nu voorgestelde richtlijn van de Europese Commissie. Deze heeft namelijk niet alleen betrekking op bebossing van landbouwgronden, hetgeen wél een formeel mogelijke maatregel is, namelijk in het kader van verbetering van de landbouwstructuur, maar ook op verbetering van bestaand bos, waarvoor de formele motivering heel wat moeilijker lijkt. Aangezien het laatste bovendien voor Nederland minder mogelijkheden biedt, zou het niet onlogisch zijn als van Nederlandse kant wordt voorgesteld om de gelden, beschikbaar te stellen voor bestaande bossen, aan een maximum- en vooral niet te hoog percentage van het totaal te binden.

e Er zijn nog verschillende andere onderwerpen in de Memorie van Toelichting behandeld:

— In overleg met CRM wordt een herziening voorbereid van de *bosbijdrageregelingen* voor instandhouding en openstelling.

— Bevorderd zal worden dat in het kader van structuur-, bestemmings- en/of landinrichtingsplannen ruimte wordt geboden voor *uitbreiding van het bosareaal*.

— Buiten ruilverkavelingsgebieden worden door de Stichting Beheer Landbouwgronden onderhandelingen gevoerd over *aankoop* van een aantal grotere objecten. In ruilverkavelingsgebieden wordt een deel van de aangekochte gronden beplant of worden bestaande bosjes aangekocht. In de komende jaren wordt aldus 600 ha per jaar aan het bezit van Staatsbosbeheer toegevoegd.

— De *Commissie-Kampfraath* zal in zijn rapport een effectief planningsproces aangeven voor het beheer van de Staatsbossen, waarbij aan uitbesteding van werkzaamheden een grote plaats zal worden gegeven.

— Onder *herstel van stormvlakten* valt ook omvorming tot anderssoortig natuurterrein, met daaraan gekoppeld vrijstelling van de herplantplicht.

De bosbouw in het Kamerdebat van 31 oktober 1974

Vóór het debat over de Landbouwbegroting 1975 en ter voorbereiding daarvan werden door Kamerleden schriftelijke vragen ingediend. Die vragen, voorzover van belang, zullen hierna worden behandeld samen met hetgeen door Kamerleden tijdens de begrotingsbehandeling is opgemerkt en mét de schriftelijke en mondelinge antwoorden van de Minister.

a De organisatie van het Staatsbosbeheer

Schriftelijk werd de Minister gevraagd om een schematisch overzicht "waarin duidelijk de positie van de directie en van de hoofdingenieurs-directeur voor de Landinrichting naar voren komt, evenals de verantwoordingsplicht van de provinciale functionarissen van het Staatsbosbeheer." Een niet makkelijk te om-

zeilen vraag, waarop een uitgebreid hoewel zeker niet schematisch antwoord kwam; daaruit blijkt het volgende:

— De genoemde hoofdingenieurs-directeur zijn belast met de "coördinerende leiding" van de provinciale ambtenaren, aldus de Minister. Het woord "coördinerend" zegt in dit verband niets; vrijwel elkeen die leiding geeft aan een grotere groep zal moeten coördineren. Omgekeerd had men voor coördinatie geen hoofdingenieur-directeur nodig gehad. Het is duidelijk: Het Staatsbosbeheer wordt per provincie geleid door de HID die hiërarchisch onder de directeur-generaal staat en niet onder de directeur van het Staatsbosbeheer.

— De directie van het Staatsbosbeheer in Utrecht geeft via de inspecteurs "aan de houtvesters en consultants in de provincie vaktechnische leiding. Voor het overige lopen de directieven van de directie van het Staatsbosbeheer aan deze provinciale functionarissen via de Hoofdingenieur-Directeur voor de Landinrichting", aldus het antwoord van de Minister. Ook dit is duidelijk: De directie van het Staatsbosbeheer heeft een vaktechnische functie, maar de verantwoordelijkheid voor de beleidsuitvoering in de regio berust bij een HID die direct onder de Directeur-Generaal staat. Het bovenstaande betekent een door het departement weliswaar ontkend maar niettemin onloochenbaar stukje ontbinding van de dienst Staatsbosbeheer, waarmee Nederland het enige Europese land is dat meent zich dat te kunnen permitteren. Op de gevolgen daarvan heb ik gewezen in mijn rede tijdens het jubileumcongres van het Staatsbosbeheer. Hopenlijk zal de Tweede Kamer met deze betreuzenswaardige, voor de doelmatigheid en duidelijkheid van het bosbouwbeleid ongunstige ontwikkeling ook in de toekomst geen genoegen nemen; het gaat hier niet alleen om de organisatie van het departement zonder meer (waarmee het parlement zich niet pleegt te bemoeien) maar om een organisatorische opzet die de duidelijkheid van het beleid ten aanzien van conflicterende belangen bij het bodemgebruik in de weg staat.

b De visie op bosinstandhouding en bosuitbreiding

Zowel schriftelijk als mondeling (De Bekker, KVP) is aan de Minister gevraagd of hij wil toelichten hoe hij zijn aangekondigde beleidsvisie wil ontwikkelen. Daarop heeft hij geantwoord dat hij de andere bij deze problematiek betrokken Ministers gevraagd heeft een vertegenwoordiger aan te wijzen voor een interdepartementale commissie die de waarden van het bos en de daaraan verbonden aspecten van ruimtelijke en financiële aard vanuit verschillende invalshoeken zal bezien. Uit de Memorie van Toelichting bij de Begroting 1975 van Economische Zaken blijkt dat ook dit ministerie in de commissie zal zijn vertegenwoordigd.

Verder heeft de Minister in antwoord op vragen van

de heer Beekmans (D'66) meegedeeld dat de aangekondigde "evaluatie" door de commissie van de rapporten van de Stichting Industrie-Hout en van de Commissie-Thurlings het volgende betekent: Onderzocht moet worden "hoe de kosten-baten effecten van ter plaatse mogelijke vormen van grondgebruik zich tot elkaar verhouden." Hij spreekt in dit verband over "met elkaar concurrerende vormen van grondgebruik". Het is duidelijk dat deze vergelijkende berekeningen gemaakt moeten worden, al zal het, gezien de totaal verschillende wijze en mate van gemeenschapssteun aan de verschillende gebruiksvormen, uiterst moeilijk zijn om tot een objectieve, zinnige en dus bruikbare vergelijking te komen. Het gevaar echter dreigt, dat men begint met de bedrijfs-economische mogelijkheden en niet met het uitgangspunt van beide genoemde rapporten, namelijk dat het tot stand komen van meer bos een nationaal-economisch belang is. Men zal het eerst eens moeten worden over de noodzaak en wenselijke omvang van de bosuitbreiding en dan gaan praten over aanwezig of te scheppen mogelijkheden tot realisering, waartoe ook de bedrijfsuitkomsten en in verband daarmee te treffen stimuleringsmaatregelen behoren.

Overigens heeft de Minister in antwoord op een dringende wens van de heer Voortman (PvdA) geantwoord dat hij spoed zal maken bij het ontwikkelen van zijn beleidsvisie. De heer Beekmans (D'66) heeft hij toegezegd dat de in te stellen commissie "diverse betrokken groeperingen uit het maatschappelijk leven bij haar werkzaamheden zal betrekken." Een gunstig geluid voor diegenen die verantwoordelijk zijn voor de twee rapporten die in belangrijke mate tot de geschetste ontwikkelingen hebben bijgedragen.

c *Plaats van bosuitbreiding*

De heer Beekmans (D'66) heeft, zoals hiervoor al bleek, een uitgebreide en constructieve bijdrage aan het recente Kamerdebat over de bosbouw geleverd. Hij merkte op dat de bosbouw, een lange-termijnzaak, niet op de lange baan moet worden geschoven, zeker niet nu een tijd van grondstoffenschaarste is aangebroken. Hij vroeg de Minister wat in de voorgestelde EG-bosbouwrichtlijn precies bedoeld wordt met de zin "De bosbouw kan leiden tot een goed gebruik van gronden, die voor landbouwdoeleinden minder geschikt zijn." De Minister antwoordde schriftelijk dat hiermee vooral bedoeld wordt op sterk hellende gebieden in de EG in het algemeen, dat het niet de bedoeling is dat een mogelijke uitbreiding van het bosareaal in Nederland in het bijzonder plaats zal vinden op gronden die voor landbouwkundig gebruik weinig geschikt zijn, maar dat het evenmin de bedoeling is in ons land "zonder meer bossen aan te leggen op gronden die voor landbouwproductie zogenaamd(!) marginaal zijn." Kryptische uitspraken, waarmee men alle kanten op kan. Maar in dergelijke uitspraken was de Minister in het hele landbouwdebat nogal sterk.

Dat dit na zijn antwoord in eerste termijn leidde tot een weigering van een duidelijk geïrriteerde Kamer om diezelfde avond aan de tweede termijn te beginnen, was dan ook niet onbegrijpelijk.

d *Samenwerking tussen boseigenaren*

Eerder in dit artikel heb ik al aangeduid dat de opmerkingen in de Memorie van Toelichting over samenwerkingsverbanden in de bosbouw weinig concrete informatie geven over wat de Minister in dit opzicht van plan is. De heer De Bekker (KVP) stelde dan ook de vraag hoe de Minister zich voorstelt "dat de samenwerkingsvormen voor aanbod en afzet van hout tussen boseigenaren zich kunnen ontwikkelen." Uit het schriftelijk antwoord van 15 november bleek dat de Minister, terecht, aan een meer dan alleen de houtafzet omvattende samenwerking denkt. Hij zei het volgende: "De kleine schaal van de boseenheden in ons land is een belemmering voor een doelmatig beheer. Stimulering van verdergaande vormen van samenwerking acht ik . . . zeker een taak van mijn departement. Nagegaan wordt of een regeling analoog aan die welke door het Ontwikkelings- en Saneringsfonds* voor de Landbouw wordt gehanteerd voor samenwerkingsvormen van landbouwbedrijven, ook voor samenwerkingsvormen in de bosbouw bruikbaar is." Dat is tenminste een concrete toezegging van een studie, waaruit hopenlijk op korte termijn een even concrete toezegging van maatregelen zal voortvloeien. De particuliere bosbouw moet, wat dit betreft, niet alleen de vinger aan de departementale pols houden, maar bij voorbaat zelf ook een duidelijk standpunt bepalen, gebaseerd op de uitlating van de Minister. Politieke bemoeiing is ook van de kant van de particuliere bosbouw dringend nodig.

Zo ooit, dan is dit jaar toch wel gebleken dat een levendige politieke belangstelling en ook activiteit van de kant van hen die bij bos en bosbouw zijn betrokken, tot resultaten kan leiden.

*) Deze regeling heeft betrekking op verschillende vormen van samenwerking, van het gemeenschappelijk gebruik van werktuigen tot een veel verder gaande integratie. Bijdragen worden alleen verleend als de gezamenlijke bedrijven aan bepaalde in punten uitgedrukte normen voldoen. In het geval van verdergaande integratie bedraagt de bijdrage minimaal ± f 8.600 en maximaal ± f 25.800, met daarnaast per deelnemer een bedrag van ± f 1.900,—. Meer details vindt men in Bestuursbesluit nr. 133 van de Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw.

Literatuur

Rijksbegroting voor het dienstjaar 1975, Hoofdstuk XIV, Landbouw en Visserij:

- Memorie van Toelichting (nr. 2)
- Nota naar aanleiding van het Verslag, 29/10/1974 (nr. 11)
- Brief van de Minister van Landbouw en Visserij, 15/11/1974 (nr. 12)

Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal:

- Behandeling van de Rijksbegroting Landbouw en Visserij 1974 (januari 1974)
- Idem 1975 (31 oktober 1975)

Bosschap: Beleidsprogramma voor bosinstandhouding en bosuitbreiding in Nederland (Rapport van de Commissie-Thurlings), Den Haag, januari 1974.

Stichting Industrie-Hout: De Nederlandse houtproductie in het kader van een grondstoffenpolitiek (Rapport, uitgebracht aan de Vereeniging van Nederlandsche Papierfabrikanten), Wageningen, januari 1974.

Referaat

H. Mueller-Darss und F. J. Staudt:

Studien zur körperlichen Belastung des Menschen und ihrer Grenzen bei Holzerntearbeiten in den Tropen.

Forstwissenschaftliches Centralblatt 93 (1974) 98-118.

Het arbeidsfysiologische onderzoek heeft al van oudsher toepassing gevonden in de bosbouwsector en er is in de loop van de jaren een niet onaanzienlijke hoeveelheid literatuur op dit gebied ontstaan. Het zijn aanvankelijk vooral Zweedse en Duitse onderzoekers geweest, die hier belangrijke bijdragen geleverd hebben. Naderhand is dergelijk onderzoek ook elders aangepakt. Een begrijpelijke reden voor deze belangstelling is, dat bosarbeid tot de categorie van de zware lichamelijke arbeid gerekend moet worden en dat het streven naar een ergonomisch verantwoorde arbeidsrationalisatie de behoefte wekt aan nauwkeuriger gegevens omtrent deze arbeidsbelasting.

De publikatie van Mueller-Darss en Staudt is in dit kader van bijzonder belang. Nog steeds zijn arbeidsfysiologische gegevens uit de tropen betrekkelijk schaars. De hier beschreven metingen van hartslagfrequentie en energieverbruik bij Surinaamse bosarbeiders tijdens verschillende activiteiten in het veldwerk vormen daarom een waardevolle bijdrage, dit te meer, omdat hier ook bijbehorende gegevens betreffende bosarbeiders, klimaat, opstand, arbeid, prestatie en tijdstudie opgenomen zijn.

Men kan het hoogstens betreuren, dat het aantal hierbij betrokken bosarbeiders slechts klein geweest

is. Dit maakt het hachelijk vergaande conclusies aan de uitkomsten te verbinden. Zo zou men een vraagteken kunnen zetten bij bijvoorbeeld de uitspraken over het verschil tussen gereedschappen en de invloed van de terreingesteldheid.

Interessant is ook het tweede gedeelte van dit artikel, waarin de auteurs de implicaties van hun bevindingen aan een beschouwing onderwerpen. Zij doen terecht een poging deze arbeidsbelasting te relateren aan de belastbaarheid c.q. het prestatievermogen van de desbetreffende bosarbeiders. De hier geformuleerde schatting van de toelaatbaarheidsgrens voor het energieverbruik per etmaal lijkt redelijk verantwoord. Deze waarde is echter nog te hypothetisch om bruikbaar te zijn voor praktische toepassing.

Het zou de moeite waard zijn nadere informatie op dit punt te verzamelen bijvoorbeeld met behulp van voedingsonderzoek. Het lijkt overigens iets te mechanistisch gedacht om in de aanbevelingen te suggereren, dat "eine ausgewogene Betriebsverpflegung mit einem Nährwert, der ungefähr 1000 Arbeitskalorien je Tag entspricht" tot een gunstige prestatie zal leiden.

De bij dit onderzoekverslag geplaatste kanttekeningen doen echter weinig af aan de waarde ervan. Het is te hopen, dat het onderzoek voortgezet zal worden, zowel om een duidelijker inzicht in de diverse belastingsaspecten te krijgen, als om in het praktische vlak adequate maatregelen te kunnen treffen, die tot de optimalisering van het welzijn en de prestatie van de bosarbeider kunnen bijdragen.

J. H. van Loon